

PHÂN TÍCH ĐỀ, LẬP DÀN Ý BÀI VĂN NGHỊ LUẬN

A – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

– Nắm vững cách phân tích và xác định yêu cầu của đề bài, cách lập dàn ý cho bài viết.

– Có ý thức và thói quen phân tích đề và lập dàn ý trước khi làm bài.

B – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I – NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

– Đề văn nghị luận có hai dạng : đề có định hướng cụ thể và đề tự do sáng tạo (nhiều GV gọi là "đề nổi" và "đề chìm", "đề đóng" và "đề mở"). Vì vậy, HS cần rèn luyện cách phân tích, xác lập yêu cầu của cả hai dạng đề.

– Phân tích đề và lập dàn ý là thao tác quan trọng trong quá trình viết văn của HS, quyết định chất lượng của bài văn. Thao tác này bao gồm :

+ Tìm ý cho bài văn.

+ Sắp xếp các ý.

Lập dàn ý là tìm và lựa chọn ý sao cho bài viết có nội dung toàn diện, phong phú, bám sát đề, làm nổi bật trọng tâm của bài viết. Bởi vậy, người viết phải biết tìm ra nhiều ý, đồng thời biết mạnh dạn bỏ đi những ý phụ, ý xa trọng tâm, giữ lại và triển khai thật sâu sắc ý chính, ý trọng tâm. Kết quả của việc lập dàn ý là một hệ thống ý được sắp xếp một cách khoa học : các luận điểm và các luận cứ làm sáng tỏ cho từng luận điểm. Trong bài văn nghị luận, luận điểm trực tiếp làm sáng tỏ vấn đề nghị luận, còn luận cứ lại làm sáng tỏ cho luận điểm.

2. Trọng tâm bài học

Tuỳ thực tế ý thức và năng lực của HS, GV nhấn mạnh phần *Phân tích đề* hoặc phần *Lập dàn ý*.

II – PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

– Dùng phương pháp quy nạp, hướng dẫn HS luyện tập theo hướng dẫn của SGK, sau đó GV sơ kết từng phần, yêu cầu HS nắm vững mục đích và cách phân tích đề, cách lập dàn ý. Cuối cùng, nhấn mạnh kết luận chung trong phần *Ghi nhớ*.

– Trong quá trình HS luyện tập, GV gợi ý bằng những câu hỏi nhỏ để HS thảo luận.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

a) Bài dạy có thể tiến hành theo ba cách :

– *Cách 1* : GV yêu cầu HS ôn lại kiến thức, rồi luyện tập theo hướng dẫn của SGK. Bài dạy kết cấu theo trình tự ba phần : phân tích đề, lập dàn ý, ghi nhớ và luyện tập.

– *Cách 2* : Chia lớp thành hai nhóm. Nhóm 1 giải quyết phần *Phân tích đề*, chọn một trong ba đề của SGK, thảo luận các nội dung phân tích, cử một người lên trình bày rồi sơ kết, tóm tắt kĩ năng cơ bản của việc phân tích đề. Nhóm 2 giải quyết phần *Lập dàn ý*, làm việc tương tự như nhóm 1. Cuối tiết học, GV tổng kết, nhấn mạnh tầm quan trọng và cách thực hiện hai công việc trên.

– *Cách 3* : Chia lớp thành ba nhóm. Mỗi nhóm chịu trách nhiệm phân tích đề và lập dàn ý cho một đề văn của SGK : thảo luận nhóm, rồi cử người trình bày kết quả. Cuối tiết học, GV tổng kết, nhấn mạnh phần *Ghi nhớ* và hướng dẫn luyện tập.

b) Một số nội dung quan trọng có thể gợi ý cho HS :

– Phần *Phân tích đề* :

+ Về kiểu đề (câu hỏi 1) : Đề 1 thuộc dạng đề có định hướng cụ thể, nêu rõ các yêu cầu về nội dung, giới hạn dẫn chứng. Đề 2 và đề 3 là "đề mở" : chỉ yêu cầu bàn về tâm sự của Hồ Xuân Hương trong bài thơ *Tự tình* (bài II), một khía cạnh nội dung của bài thơ, còn lại người viết phải tự tìm xem tâm sự đó là gì, diễn biến ra sao, được biểu hiện như thế nào,... hoặc chỉ xác định đối tượng nghị luận – bài thơ *Câu cá mùa thu* – người viết tự giải mã giá trị nội dung và hình thức của bài thơ.

Theo xu hướng đổi mới cách kiểm tra, đánh giá hiện nay, nhiều đề văn, câu hỏi thường cấu tạo dưới dạng "mở". GV nhắc HS ý thức rõ điều này để luyện phương pháp suy nghĩ chủ động, sáng tạo, đổi mới cách học và cách làm bài.

+ Về xác định các yêu cầu của đề như vấn đề cần nghị luận, các luận điểm (yêu cầu về nội dung, câu hỏi 2), yêu cầu về phương pháp : giới hạn dẫn chứng, các thao tác nghị luận (câu hỏi 3). GV nhắc HS dựa vào những gợi ý của SGK để thực hiện.

– Phần *Lập dàn ý* :

Dựa vào SGK, GV nhắc HS :

+ Nhớ lại bố cục bài nghị luận, nội dung và nhiệm vụ mỗi phần. Đây là kiến thức lí thuyết mà HS cần nắm vững, nhất là những HS trung bình, yếu, kém.

+ Dựa vào những câu hỏi nhỏ ở SGK để lập dàn ý theo yêu cầu của đề văn.

Nội dung và phương pháp dạy phần này khá cụ thể. SGK hướng dẫn HS thực hiện ba bước : xác lập luận điểm, xác lập luận cứ, sắp xếp luận điểm, luận cứ. Bám sát SGK, đồng thời linh hoạt, chủ động, sáng tạo, GV có thể dạy tốt phần này.

Sau đây là một số gợi ý về phân tích đề, lập dàn ý cho đề 1 và đề 2, mục I, SGK.

Đề 1

(1) Phân tích đề : Đây là dạng đề định hướng rõ các nội dung nghị luận.

– Vấn đề cần nghị luận : Việc chuẩn bị hành trang vào thế kỉ mới.

– Yêu cầu về nội dung : Từ ý kiến của Vũ Khoan, có thể suy ra :

+ Người Việt Nam có nhiều điểm mạnh : thông minh, nhạy bén với cái mới.

+ Người Việt Nam cũng không ít điểm yếu : thiếu hụt về kiến thức cơ bản, khả năng thực hành và sáng tạo hạn chế.

+ Phát huy điểm mạnh, khắc phục điểm yếu là thiết thực chuẩn bị hành trang vào thế kỉ XXI.

– Yêu cầu về phương pháp : Sử dụng thao tác lập luận bình luận, giải thích, chứng minh ; dùng dẫn chứng thực tế xã hội là chủ yếu.

(2) Lập dàn ý : GV yêu cầu HS căn cứ vào kết quả phân tích đề để lập dàn ý cho bài viết.

Đề 2

(1) Phân tích đề :

– Vấn đề cần nghị luận : Tâm sự của Hồ Xuân Hương trong bài *Tự tình* (bài II).

– Yêu cầu về nội dung : Nêu cảm nghĩ của mình về tâm sự và diễn biến tâm trạng của Hồ Xuân Hương : nỗi cô đơn, chán chường, khát vọng được sống hạnh phúc...

– Yêu cầu về phương pháp : Sử dụng thao tác lập luận phân tích kết hợp với nêu cảm nghĩ ; dẫn chứng thơ Hồ Xuân Hương là chủ yếu.

(2) Lập dàn ý : GV hướng dẫn HS tự lập dàn ý.

c) Sau khi hướng dẫn HS luyện tập, GV nhắc HS đọc phần *Ghi nhớ*.

III – KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

1. Kiểm tra, đánh giá

Đây là bài luyện tập tại lớp. Do đó, với mỗi HS trả lời câu hỏi, GV có thể đánh giá, cho điểm. Đặc biệt là đối với HS đại diện cho nhóm (GV chỉ định hoặc HS xung phong), nên đánh giá theo hướng khuyến khích, động viên để tạo không khí phấn khởi, vui vẻ trong học tập ở những bài tập sau. Sau đó, yêu cầu HS về nhà làm bài trong phần *Luyện tập*, rồi kiểm tra, đánh giá tiếp.

2. Gợi ý giải bài tập

Đề 1

a) Phân tích đề : Đây là dạng đề định hướng rõ nội dung nghị luận.

– Vấn đề cần nghị luận : Giá trị hiện thực sâu sắc của đoạn trích *Vào phủ chúa Trịnh* (trích *Thuận kinh kí sự* của Lê Hữu Trác).

– Yêu cầu về nội dung :

+ Bức tranh cụ thể, sinh động về cuộc sống xa hoa nhưng thiếu sinh khí của những người trong phủ chúa Trịnh, tiêu biểu là thế tử Trịnh Cán.

+ Thái độ phê phán nhẹ nhàng mà thấm thía cũng như dự cảm về sự suy tàn đang tới gần của triều Lê – Trịnh thế kỉ XVIII.

– Yêu cầu về phương pháp : Sử dụng thao tác lập luận phân tích kết hợp với nêu cảm nghĩ ; dùng dẫn chứng trong văn bản *Vào phủ chúa Trịnh* là chủ yếu.

b) Lập dàn ý : GV hướng dẫn HS căn cứ vào kết quả phân tích đề để lập dàn ý cho bài viết.

Đề 2

a) Phân tích đề :

– Vấn đề cần nghị luận : Tài năng sử dụng ngôn ngữ dân tộc của Hồ Xuân Hương.

– Yêu cầu về nội dung :

+ Dùng văn tự Nôm.

+ Sử dụng các từ ngữ thuần Việt đặc dụng.

+ Sử dụng hình thức đảo trật tự từ trong câu.

– Yêu cầu về phương pháp : Sử dụng thao tác lập luận phân tích kết hợp với bình luận ; dẫn chứng thơ Hồ Xuân Hương là chủ yếu.

b) Lập dàn ý : GV hướng dẫn HS căn cứ vào kết quả phân tích đề để lập dàn ý.